

KARST & DI SẢN THIÊN NHIÊN

Các mục từ: 1. Karst với di sản thiên nhiên; 2. Karst; 3. Vịnh Hạ Long; 4. Phong Nha - Kẻ Bàng; 5. Quần thể danh thắng Tràng An; 6. Cao nguyên đá Đồng Văn.

Karst với di sản thiên nhiên

Tạ Hòa Phương. Khoa Địa chất,
Trường Đại học Khoa học Tự nhiên (ĐHQGHN).

Karst là dạng cảnh quan đặc biệt được hình thành chủ yếu do sự hòa tan của các đá có khả năng hòa tan trong nước thiên nhiên. Trong số các đá có khả năng hòa tan như đá vôi, đá muối, v.v... thì đá vôi thuộc loại phổ biến nhất, do đó thuật ngữ karst thường vẫn được mặc định sử dụng đối với địa hình các khu vực phổ biến đá vôi trên thế giới. Từ đó có hàng loạt thuật ngữ phát sinh – địa hình karst, hang động karst, nước karst, v.v...

Vì có diện phân bố rộng lớn, thường tạo nên các dạng địa hình đặc biệt, có tính thẩm mỹ cao, cùng những đặc thù về điều kiện thủy văn, thô nhưỡng, đa dạng sinh học, v.v... nên khu vực phổ biến đá vôi luôn thu hút sự quan tâm nghiên cứu đặc biệt của các quốc gia, trong đó có Việt Nam. Những vùng địa hình karst cũng là nơi có tiềm năng trở thành các di sản thiên nhiên (DSTN) được khai thác phục vụ phát triển du lịch.

Theo Công ước Di sản thế giới, DSTN là các phần của vỏ cảnh quan Trái Đất được phân định rạch ròi và có giá trị nổi bật toàn cầu hoặc khu vực xét theo quan điểm khoa học, bảo tồn hay mỹ học.

Di sản địa chất (DSĐC) là hình loại di sản quan trọng hàng đầu trong số các DSTN. Đó là các tài nguyên địa chất có giá trị nổi bật về khoa học, giáo dục, thẩm mỹ và kinh tế. Chúng bao gồm các cảnh quan địa mạo, các di chỉ cổ sinh, hoá thạch, các miệng núi lửa đã tắt hoặc đang hoạt động, các hang động, hẻm vực sông, hồ tự nhiên, thác nước, các diện lộ tự nhiên hay nhân tạo của đá và quặng, cảnh quan còn ghi lại những biến cố, bối cảnh địa chất đặc biệt, những vị trí có thể quan sát được các quá trình địa chất đã và đang diễn ra hàng ngày, thậm chí cả các khu mỏ đã ngừng khai thác, v.v... (Wolfgang Eder, 2004). Cũng như các hình loại di sản khác, DSĐC là tài nguyên không tái tạo nên cần được bảo tồn, khai thác và sử dụng bền vững. DSĐC gắn liền với một số khái niệm liên quan như Đa dạng địa chất (Geodiversity); Bảo tồn địa chất (Geoconservation); Các điểm di sản (Geosite, Geotope) v.v..

Một DSTN được đệ trình lên UNESCO để đưa vào Danh sách các *Di sản thế giới* sẽ được coi là có giá trị nổi bật toàn cầu theo tôn chỉ của *Công ước di sản Thế giới*. UNESCO coi một DSTN có giá trị nổi bật

toàn cầu nếu di sản đó đáp ứng được một hay nhiều hơn các tiêu chí trong danh mục các tiêu chí đã được quy định, cụ thể là các tiêu chí VII - X sau đây.

VII. Chứa đựng các hiện tượng thiên nhiên siêu việt hay các khu vực có vẻ đẹp thiên nhiên và giá trị thẩm mỹ khác thường;

VIII. Là những ví dụ nổi bật đại diện cho các giai đoạn quan trọng của lịch sử Trái Đất, bao gồm cả việc ghi lại sự sống, các quá trình địa chất nổi bật còn đang tiếp diễn, hay những đặc điểm địa mạo và địa lý tự nhiên quan trọng;

IX. Là những ví dụ nổi bật đại diện cho các quá trình sinh thái và sinh vật trong sự tiến hoá và phát triển của các hệ sinh thái trên mặt đất, trong nước ngọt, trong biển và các quần xã động - thực vật;

X. Chứa đựng các môi trường sống quan trọng, có ý nghĩa cao đối với việc bảo tồn tại chỗ đa dạng sinh học, kể cả những nơi có các giống, loài bị đe dọa có giá trị nổi bật toàn cầu xét dưới góc độ khoa học hoặc bảo tồn.

Đến nay, Việt Nam đã có 3 Di sản thiên nhiên thế giới đã được công nhận – Vịnh Hạ Long, Vườn quốc gia Phong Nha - Kẻ Bàng và Quần thể danh thắng Tràng An. Trong số đó Quần thể danh thắng Tràng An được công nhận là di sản thế giới kép (Thiên nhiên và Văn hóa).

Ngoài Di sản thiên nhiên thế giới, các DSTN được phân loại theo nhiều cấp thấp hơn: Công viên địa chất toàn cầu, Khu dự trữ sinh quyển thế giới, Vườn di sản ASEAN, Khu RAMSAR và các điểm di sản cụ thể, v.v...

Công viên địa chất toàn cầu. Theo định nghĩa của UNESCO, *Công viên địa chất* là một vùng có giới hạn xác định, có một hoặc một vài tầm quan trọng khoa học, không chỉ riêng về địa chất, mà còn cả các giá trị độc đáo về văn hoá, sinh thái và khảo cổ học. Quan niệm công viên địa chất của UNESCO thừa nhận mối quan hệ giữa con người - địa chất và khả năng sử dụng khu di sản cho phát triển kinh tế bền vững. Ngày 3 tháng 10 năm 2009, cao nguyên đá Đồng Văn (Hà Giang) của Việt Nam đã được công nhận là thành viên thứ 77 của *Mạng lưới công viên địa chất toàn cầu*.

Vườn di sản ASEAN. Vườn di sản ASEAN là danh hiệu có giá trị để phát triển du lịch, nghiên cứu khoa học, văn hóa, giáo dục. Để được công nhận là vườn di sản, vườn quốc gia phải đảm bảo được các tiêu chí về tính tự nhiên, hoang dã, tính nguyên vẹn của hệ sinh thái, sự đa dạng và giá trị nổi bật của quần xã sinh vật. Các vườn di sản ASEAN phải thực thi và chịu trách nhiệm về các chính sách bảo tồn sinh vật quý hiếm sống trong khu vực Đông Nam Á. Ở Việt Nam đã có 4 vườn quốc gia được công nhận là Vườn di sản ASEAN đó là các Vườn quốc gia Hoàng Liên Sơn, Ba Bể, Chu Mom Ray và Kon Ka Kinh.

Khu dự trữ sinh quyển thế giới. Nhiều vườn quốc gia của Việt Nam là vùng lõi của các Khu dự trữ sinh quyển thế giới (một danh hiệu do UNESCO công nhận) như – Vườn quốc gia Cát Bà là vùng lõi của Khu dự trữ sinh quyển Quần đảo Cát Bà; Vườn quốc gia Xuân Thủy, cùng với Khu bảo tồn thiên nhiên Tiền Hải là vùng lõi của Khu dự trữ sinh quyển châu thổ sông Hồng; Vườn quốc gia Pù Mát, cùng với các khu bảo tồn thiên nhiên Pù Huống và Pù Hoạt là

vùng lõi của Khu dự trữ sinh quyển Miên Tây Nghệ An; Vườn quốc gia Cát Tiên trùng ranh giới với khu dự trữ sinh quyển Cát Tiên; Các vườn quốc gia Mũi Cà Mau và U Minh Hạ cùng với dãy phòng hộ ven Biển Tây là vùng lõi của Khu dự trữ sinh quyển Mũi Cà Mau; Các vườn quốc gia U Minh Thượng và Phú Quốc, cùng với Rừng phòng hộ ven biển Kiên Lương - Kiên Hải là vùng lõi của Khu dự trữ sinh quyển ven biển và biên đảo Kiên Giang

Khu RAMSAR. Công ước về các vùng đất ngập nước có tầm quan trọng quốc tế (viết tắt là RAMSAR). Việc công nhận các khu bảo tồn thiên nhiên thuộc loại này nhằm góp phần sử dụng bền vững chúng. Các khu vực đó được đưa vào Danh sách các khu RAMSAR của thế giới. Hiện tại Việt Nam có 2 khu RAMSAR – Khu RAMSAR Xuân Thủy nằm trong Vườn quốc gia Xuân Thủy và khu RAMSAR Bàu Sấu thuộc Vườn quốc gia Cát Tiên.

Cho đến nay các Di sản thiên nhiên thế giới và Công viên địa chất toàn cầu của Việt Nam đều thuộc về các vùng địa hình karst. Chúng sẽ được giới thiệu chi tiết hơn trong các mục từ của chủ đề này.